

"EZEN KÖNYVECSKE CSAK IS A BEVÁSÁRLÁS
CÉLJAIRA SZOLGÁL..."

EGY FALUSI TANÍTÓ ÉLETMÓDJÁNAK NÉHÁNY ASPEKTUSA
NAPI VÁSÁRLÁSAINAK TÜKRÉBEN (1934–1935)

BEVEZETÉS

A SZATÓCSBOLTOK JELENTŐSÉGE A FALVAK ÉLETÉBEN

Alábbi dolgozat egy, még kezdeti fázisban lévő kutatás része, melynek célja, hogy egy Fejér megyei település, Kisapostag konkrét példáján keresztül szemléltesse, hogy a 20. század során a falusi boltok milyen hatást gyakoroltak a falu lakóinak életére, miképpen formálták a magyar parasztság életmódját. A falusi boltok 20. századi életmódformáló szerepe igen nagymértékűnek tekinthető, elsősorban a II. világháború után következő időszakban, de szerepük az azt megelőző évtizedekben is igen jelentős lehetett.

A 20. század első felében önellátásra szakosodott paraszti gazdaságok egyike sem nélkülözhetette azokat az alapanyagokat, melyeket csak a piacon vagy a falusi boltban tudott beszerezni. Ilyenek voltak például a táplálkozásban nélkülözhetetlen só, a cukor, a különböző fűszerfélék, az élesztő vagy a világításhoz használt petróleum, hogy csak a legegyszerűbb dolgokat említsük. A falusi szatócsboltok fennmaradását a 20. század közepéig (az önellátó gazdálkodás és a piaci kereskedelem mellett) talán éppen ezen tényező segítette elő. A különböző fűszerfélék és ízesítők, a táplálkozást kiegészítő más alapanyagok a raktározásban és az ételkészítésben a rangsor utolsó helyén álltak vagy a rangsorban nem is kerültek említésre,¹ éppen ezért ezek esetében nem beszélhetünk felhalmozásról. Vásárlásuk igen kis mennyiségben történt és főként akkor, ha kifogytak belőle a háztartások, és azonnal szükség volt rájuk. A falusi szatócsboltok jelentősége és lényege talán éppen ebben rejlik: az igények azonnali kiszolgálása és a falusiak igényeinek szem előtt tartása eredményezhette, hogy némelyik szatócsbolt egészen az államosításig fenn tudott maradni.

A falusi vegyeskereskedések szolgálták ki továbbá a paraszti igények mellett a falun élő nem paraszti rétegeket is, akik hivatásukból adódóan vagy származásuktól fogva (jegyző, orvos, tanító) nem tartottak fenn önellátó gazdaságot. Megjegyzendő azonban, hogy ezen rétegek is, mint később majd látni fogjuk, folytattak valamilyen mértékű gazdálkodást, így ellátásuk nem támaszkodott teljes mértékben a falusi szatócsboltokra vagy más üzletekre.² Látni fogjuk azt is, hogy a szatócsboltok gyakran kocsmaként is funkcionáltak (ha nem is legálisan), ezért a falu társadalmi életében is jelentős szerepet játszottak.

A falusi boltok jelentősége eddig a néprajzi szakirodalomban csak igen kevés figyelmet kapott. Önálló tanulmány nem született, kivéve talán Papp József írását,

¹ Id. például Fél–Hofer 1997. 194.

² A tanulmányhoz felhasznált bevásárlási könyvben szereplő szezonálisan megvásárolt termékek sorából például egyértelműen kiderül, hogy a kisapostagi tanító kerti zöldségeket termelt, így azokat nem volt szükséges máshonnan beszereznie.

mely 1976-ban jelent meg Egy falusi boltos elárverezett javai 1846-ból címmel.³ Rövid összefoglalást készített Szarvas Zsuzsa a Magyar Néprajz VIII. kötetében,⁴ valamint rövid leírások találhatók a különböző város- és falumonográfiákban.⁵ Utóbbiak többnyire a helyi kereskedelem egy apró színfoltjaként tárgyalják a témakört, és csak történeti forrásanyagra alapoznak. Szabatosabb és részletesebb, a vásárlási szokásokat is érintő leírás található Répási Imre *Ipar és kereskedelem Putnokon a 19. század közepétől 1945-ig* című művében, melyben Putnok „boltéletének” ismertetése mellett érdekes terminológiai kérdést is fölvet.⁶

A sort tovább is folytathatnánk, és érdekes lenne szemügyre venni, hogy a fent említett művek milyen szempontok alapján tárgyalják az adott kérdést, azonban terjedelmi okok miatt, erre ezen tanulmány keretein belül nincs lehetőség.

Jelen dolgozat célja, hogy egy, az 1934-35-ös években keletkezett és a kispostagi tanító napi vásárlásait tartalmazó *bevásárlási-könyv* elemzésével rávilágítson a tanító életmódjának néhány aspektusára, valamint ezen keresztül a bevásárlási-könyvek néprajzi forrásértékére. Azonban ahhoz, hogy a bevásárlási-könyv és az elemzésben leírtak értelmezhetőek legyenek, szükséges ismernünk a kispostagi boltok helyzetét a két világháború közötti időszakban.

BOLTOK KISAPOSTAGON AZ 1920–30-AS ÉVEKBEN

Kisapostag a Duna jobb partján, Dunaújvárostól néhány kilométerre fekszik déli irányban. A 19. század végéig Dunaegyházához tartozott, ahonnan evangélikus vallású szlovák származású (tót) családok érkeztek a területre, és megalapították saját falujukat, mely 1921-ben vált közigazgatásilag önállóvá. Az eredeti telepés népesség és a később érkező, katolikus vallású magyar lakosság az államosításig a Mezőföld és a Duna adta lehetőségeket kiaknázva önálló gazdálkodást folytatott, megélhetéséhez csak a legszükségesebb élelmiszereket és eszközöket szerezte be a dunaföldvári piacról, még kevesebbet a településen működő szatócsboltokból. Ennek ellenére a településen a két világháború közötti időszakban több bolt is működött, olykor kettő-három, sőt négy is egy időben.

A legrégebbi boltos, aki még az adatközlők emlékezetében él, bizonyos Hajnák néni volt, aki saját lakásának egyik helyiségéből alakított ki boltot a falu lakosai számára, ahol a háztartáshoz legszükségesebb cikkeket árulta. Árult Dunaföldváron szerezte be, ahova rendszerint gyalog vagy alkalomadtán egy-egy piacra menő kocsira felkérdezkedve járt be. Boltjában árusított többek között sót, cukrot, élesztőt valamint cipőpasztát és más bőrápoló szereket is. Tevékenysége az 1910-es évek végére vagy az 1920-as évek első felére tehető, közvetlenül az ifj. Fabó Mihály Fűszer- és Vegyeskereskedésének megalapítását megelőző időszakra.⁷

Ifj. Fabó Mihály 1924-ben alapította meg vegyeskereskedését, mely 1925-től kezdte meg működését egyedüli boltként a faluban. Feltehetően az 1930-as évek ele-

³ Papp 1976.

⁴ Szarvas 2000. 375–376.

⁵ Id. például Bárh 1984. 285–295.; Dankó 1983. 543–570., 1985. 385–410.; Kiss 1976. 119–141.

⁶ Répási 1989. 59–77.

⁷ Saját gyűjtés, Fabó Tiborné szül. Varga Ilona közlése, Dunaújváros, 2009.

jéig csak ez a vegyeskereskedés működött a településen, hiszen az 1931-32. év adatai alapján összeállított Fejér vármegyei ismertető és címtár csak ifj. Fabó Mihályt tartja nyilván, mint fűszer- és vegyeskereskedőt, valamint dohánytőzsdést. Számon tartanak ebben az időszakban két hentest is a faluban,⁸ akikről annyit lehet tudni, hogy egyikük, Kovács István, egyben kocsmáros is volt, Manyák Lajosnak pedig utóda, Manyák Pál vitte tovább üzletét több-kevesebb sikerrel.

Az 1937-ben megjelent Fejér vármegye című monográfia ifj. Fabó Mihály mellett már Fekete József vegyeskereskedését is számon tartja, akinek üzletét valójában felesége és leánya vezette.⁹ Az üzletet leánya vitte tovább, azonban a bolt az államosítás idejére teljesen tönkrement, helyén postát nyitottak és a korábbi boltos postamesterként tevékenykedett tovább.¹⁰

Az eddig említetteken kívül még két, feltehetőleg az 1937-es év után megnyitott, vegyeskereskedés működött Kisapostagon. Az egyik Váczi László, a másik pedig Horváth Mihály vegyeskereskedése volt. Az előbbi, feltehetőleg a Fabó-bolt közelsége miatt, a másik pedig kis mérete és szegényes árukészlete miatt csak kevés ideig működött. Az 1950-es évekre már mindkettő bezárt.

A településen zsidó boltosok nem telepedtek meg, az adatközlők szerint túl kicsi volt a település ahhoz, hogy ott nyissanak üzletet.¹¹

A falusi vegyeskereskedések ebben az időszakban igen nehezen éltek, hol az egyik, hol a másik zárt be. Köszönhető volt ez az általános tökehiánynak, ami miatt a boltok csak kevés pénzből tudtak gazdálkodni, valamint az önellátó gazdálkodásból adódó pénzhiánynak a falusiak körében. A falu lakói csak keveset vásároltak, zömében élesztőt, sót, petróleumot, de ha ezeket meg tudták venni Dunaföldváron a nagykereskedőnél olcsóbban, akkor inkább elhozták onnan kocsival. Éppen ezért, a boltosok nem is tudták sokkal többért eladni árujukat, mint amennyiért maguk vásárolták a nagykereskedőnél. A vásárlás céltudatosan zajlott, csak azt vették meg, ami éppen elfogyott, amire azonnal szükség volt. Sokszor volt olyan, hogy zárva tartási időben is ki kellett nyitni az üzlethelyiséget, mert ha valakinek éppen akkor fogyott el az élesztője, akkor nem tudott kenyeret sütni. Ez aztán sokáig fennmaradt. Még a szövetkezeti időszakban is voltak olyanok, akik zárva tartási időben a bolt kinyitását követelték, mert éppen valamire szükségük volt.

Ifj. Fabó Mihály vegyeskereskedése is egyik napról a másikra élt. A napi árukészletet az előző napi bevételből kellett megvásárolni, így a vegyeskereskedő naponta járt Dunaföldvárra árut beszerezni, de előfordult olyan is, hogy a délelőtti bevételt a délutáni, a délutáni bevételt pedig a másnap délelőtti árura kellett fordítani. Ez aztán azt eredményezte, hogy az igazán nehéz időszakokban a kereskedőnek kényszerre győzséget kellett kötnie a nagykereskedővel, aki ilyenkor, ha tehette, felajánlotta, hogy elengedi az őt illető haszon felét vagy egészét. A vegyeskereskedésnek gyakran ez jelentette az egyetlen esélyt arra, hogy megmeneküljön a teljes csődtől.

A nehézségek ellenére a falu közvéleménye gazdagnak ítélte meg a boltosokat, holott valójában nem voltak azok. Ezt támasztja alá az a tény is, miszerint az

⁸ Szabó én. 145.

⁹ Schneider–Juhász 1937.

¹⁰ Saját gyűjtés, Fabó Tiborné szül. Varga Ilona közlése, Dunaújváros, 2009.

¹¹ Kisapostag lélekszáma 1920-ban 702 fő, 1930-ban 724 fő, 1941-ben pedig 742 fő volt. http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/06/07/data/tabhun/4/load01_1_0.html

államosítás idejére a vegyeskereskedések közül már csak a legrégebbi és a legjelentősebb, ifj. Fabó Mihály vegyeskereskedése tudott fennmaradni, bár ez a bolt is csak az 1940-es évek elején futott fel egy kicsit.¹²

A BEVÁSÁRLÁSI-KÖNYV MINT AZ ÉLETMÓD FORRÁSA

A falusi boltokban gyakori volt, hogy a vásárlók hitelbe vásároltak, hiszen a nagyobb gazdák is többnyire csak akkor tudtak fizetni, ha valamit eladtak a piacon (gabonát, más terményt, hízót, tojást), hiszen „*a falusi embernek ennivalója mindig volt, de pénze soha nem, sokszor hiányzott a hét krajcár*”. Így a tanító is, akinek bevásárlási-könyvét a tanulmány feldolgozza, minden hónap elején kifizette számláját, amikor megkapta tanítói fizetségét.¹³ Ehhez azonban a vásárlások tételes és pontos vezetésére volt szükség, ami a bevásárlási- vagy tartozás-könyvek létrejöttét eredményezte. A bevásárlási-könyvbe a hitelbe vásárolt árut tételesen jegyezték fel az áru megnevezésével, napokra lebontva, az egységarak és a fizetendő összegek szerepeltetésével együtt. Ez a dokumentumtípus egészen az államosításig létezhetett.

A kutatás során a bevásárlási- vagy tartozás-könyvnek két típusával találkoztam. Az egyik típusba azok az önálló könyvecskék tartoznak, melyek a vásárlók tulajdonában voltak, de amelyeket a boltos vezetett. A másik típusba sorolhatóak azok a példányok, melyek a boltosok tulajdonát képezték, és amelyekbe a kereskedők maguknak vezették minden vásárló tartozását. Ilyen tartozás-könyvvel rendelkezett a kisapostagi hentes is, aki azonban az 1950-es években megelégedte, hogy nem tudja az emberek kifizetni halmozódó tartozásukat, és a könyvet mérgében a tűzbe dobta.¹⁴

Egy-egy ilyen bevásárlási könyv a néprajzi kutatások számára is igen érdekes tanulságokkal szolgálhat, ezekből azonban jelen dolgozat csak néhányat tud tárgyalni.

A bevásárlási-könyv az állami elemi iskola tanítójának tulajdonában volt, így mindenképpen egyedi esetnek kell tekinteni. Tanulságai csak bizonyos mértékben általánosíthatóak a falu egészére, de inkább a falusi értelmiség életmódját és vásárlási szokásait tükrözik. A könyvet az 1934-es év novemberétől az 1935-ös év decemberéig vezették, így egy egész év vásárlásait tartalmazza, tételesen, napokra lebontva.

Az állandóan és a szezonálisan vagy alkalmilag vásárolt árufélék sorából több, a tanító háztartási és gazdasági viszonyaira vonatkoztatható következtetést lehet levonni. Összességében elmondható, hogy a tanító önellátó gazdálkodást nem folytatott. A rendszeres kenyérvásárlás a búzatermesztés és az otthoni kenyérsütés, a rendszeres borvásárlás a szőlőtermesztés, a rendszeres tojásvásárlás pedig a baromfitartás teljes hiányára utalnak. A tavaszi vetőmagok (hónapos retek, uborkamag, virágmagok valamint az egyszerűen *magként* megjelölt árufélék) vásárlásából azonban kiderül, hogy kerti veteményest, valamint virágoskertet a tanítói háznál is műveltek.

A vásárlások igen gyakran, naponta, kétnaponta, de legalábbis hetente többször történtek. Ez alól kivételt képeztek a nyári hónapok (július, augusztus), feltehetően a szűkös anyagi keretek miatt. A vásárolt árufélék között megtalálhatóak a különböző élelmiszerek, italféleségek, dohányok és cigaretták, háztartási eszközök, vasáru és vegyi áru, méteráru és rövidáru, különböző újságok és papírféleségek, írósze-

¹² Saját gyűjtés, Fabó Tiborné szül. Varga Ilona közlése, Dunaújváros, 2009.

¹³ Saját gyűjtés, Fabó Tiborné szül. Varga Ilona közlése, Dunaújváros, 2009.

¹⁴ Saját gyűjtés, Kopecz Imre közlése, Kisapostag, 2009.

rek valamint gyógyszerek (aszpirin) és kozmetikai termékek, kencék is, hogy csak a leggyakrabban vásárolt árucsoportokat említsük. Ezekből most az első hármat, az élelmiszerek, az italféleségek, a dohány- és cigarettafélék csoportját emelném ki.

A táplálkozási szokások vizsgálatakor figyelembe kell vennünk, hogy az élelmiszerfélék beszerzése nemcsak a boltban történt. A faluban az 1930-as években két húsbolt is működött, előbb Manyák Lajos és Fekete István, majd Manyák Pál és Kopecz Imre hentesboltja.¹⁵ Az étkezésekhez szükséges húsféléket tehát valószínűleg itt szerezhették be. Ezen kívül a zöldségfélék, a liszt, a különböző tejtermékek és a gyümölcsök beszerzése sem a boltból történt, így az áruféléknek csak igen szűk csoportja szerepel a bevásárlási-könyvben. A Fabó-boltban vásárolta a tanító a tojást, a különböző fűszereket és ízesítőket, a kenyeret és más pékárukat valamint, az akár élvezeti cikknek is tekinthető, édességeket, déli gyümölcsöket és a valószínűleg falusi környezetben ritkaságnak számító szardíniát.

A tojásvásárlás, amint már korábban említettem, a baromfitartás hiányára utal, főleg, ha a vásárlás gyakoriságát és mennyiségét nézzük. A bevásárlási-könyv tanúsága szerint tojást minden hónapban vett. Előfordult, hogy havonta többször is. Ilyenkor a tanító egyszerre tíz darabot vásárolt, csak egyszer-egyszer fordult elő, hogy ennél kevesebbet.¹⁶ A tojás felhasználására utaló más jellegű élelmiszerfélék az adott napokon nem szerepelnek a vásárlási listában.

A különböző *fűszerek és ízesítők* vásárlása alkalmi és rendszertelen. Gyakoribb beszerzés csak a só és a cukor esetében figyelhető meg, azonban ezekből is igen kis mennyiségeket vásároltak. Sóból csak néhány dekagrammot, egy alkalommal negyed kilogrammot. Feltételezhetjük, hogy beszerzése nagyobb mennyiségben mást történt, és csak akkor a boltban, ha elfogyott. A cukor már gyakrabban és nagyobb mennyiségben szerepel a bevásárlási listákban. Általában 10 dekagrammot vagy ¼ kilót vettek belőle, és kristálycukor valamint kockacukor formában is létezett. Vásárlása hol ritkább, hol gyakoribb volt, a bevásárlási listákban akár a közvetlenül egymást követő vásárlásokban is szerepel, de olyan is előfordult, hogy napokig, sőt hetekig nem vettek belőle. Érdekes, hogy az egyéb fűszerfélék (fahéj, szegfűszeg, *tört* bors, ipari paprika) vásárlása az 1934-es év novemberére, valamint az 1935-ös év januárjára és februárjára korlátozódik. Más hónapokban ezek nem szerepelnek a bevásárlási listákban.

Ami a *kenyervásárlást* illeti, a vásárolt mennyiségek napi 30 dkg-tól 2 kg-ig terjednek. Minden hónap során több alkalommal vett kenyeret, a legtöbbször márciusban, májusban és októberben. Általában nem jelölik meg a kenyér fajtáját, csak kenyér és rozskenyér kategóriát különböztetnek meg. Ha szemügyre vesszük a kenyérfélék egységárait, akkor láthatjuk, hogy különböző árkategóriák léteztek, amelyek különböző kenyérminőségeket takarhattak.¹⁷ A bevásárlási könyv tanúsága szerint az 1930-as években a falusi értelmiség táplálkozásában már egyéb pékáru is – kifli és zsemle – szerepeltek, még ha igen kis mennyiségben is.

¹⁵ Saját gyűjtés, Tóth János közlése, Kisapostag, 2009.

¹⁶ 1935. november 20-án például a szokásos tizzel ellentétben csak három darab tojást vásároltak.

¹⁷ A kenyerek kilónkénti ára 24 és 34 fillér között mozgott, ld. például az 1935. június 3-án és a június 17-én kelt bejegyzést.

Az élelmiszervásárlások jelentős hányadát teszik ki azok az árufélék, amelyeket akár élvezeti cikkeknek is nevezhetünk. Ilyenek például a különböző *édességek* (csokoládé, cukorka, fruti, sütemény, keksz), melyek szinte minden vásárláskor megtalálhatóak a vásárlási listában. Ennél is érdekesebb azonban a *déligyümölcsök* (vérnarancs és narancs)¹⁸ valamint a *szardínia*¹⁹ jelenléte, melyeknek kisszámú előfordulása valószínűleg a tanító újdonságok iránti érdeklődését tükrözi. Állandó fogyasztásuk azonban viszonylag magas árak miatt nem volt lehetséges.²⁰

Az italfogyasztás már sokkal pontosabban nyomon követhető a vásárlásokból, és alátámasztják az adatközlők által is elmondottakat, mely szerint a bolt, mint kocsmá is funkcionált. A legszembetűnőbb a bor igen nagy mennyiségben történő vásárlása, melyet szóda egészített ki, így joggal feltételezhetjük, hogy a tanító fröccs formájában fogyasztotta otthon is a megvásárolt italt. A boltban bort csak elvitelre lehetett árulni, literes kiszerelésben, azonban gyakori volt, és ezt a bevásárlási-könyv is alátámasztja, hogy a férfiak a boltban italoztak és mulatták az időt. Ezen a ponton szükséges kitérnünk a kisapostagiak kocsmázási szokásaira is, hogy világosabb képet kapjunk.

Ebben az időszakban két kocsmá működött a faluban hivatalosan. Az egyik a falu központi részén, ifj. Fabó Mihály vegyeskereskedésétől néhány házra, a másik pedig a Duna-parton. Ezen kívül egy-két háznál zugkimérés is folyt, amit a férfiak azért kedveltek jobban, mert így el tudták kerülni, hogy mások vagy az asszony megtudják, hogy a kocsmában jártak. A boltban hivatalosan italkimérés nem működött, italt csak elvitelre lehetett árulni. A férfiak szinte csak akkor mentek a boltba, ha inni akartak, a bevásárlást egyébként az asszonyok végezték vagy a gyerekekre bízták rá. A vegyeskereskedés a faluban központi helynek számított. Voltak, akik órákat is töltöttek ott, amíg egy-egy ital mellett elbeszélgettek, főleg ha Fabó Mihály tartózkodott a boltban. Gyakran előfordult, hogy valaki elment egy *féldecire* és egész délelőtt ott maradt. Egy-egy csomag gyufa vagy cigaretta vásárlása csak ürügyként szolgált, hogy elfogyasszanak egy-egy fröccsöt vagy egy *stampedlit*. Megtehették ezt a férfiak, hiszen 50 éves kor fölött ritka volt az olyan férfi, akinek a földekre kellett járnia dolgozni. Szinte minden családban volt elegendő fiúgyermek ahhoz, hogy gond nélkül megműveljék azt a pár hold földet, amivel az átlagos kisapostagi családok rendelkeztek.

Másképp működött ez a *nagyobb* gazdáknál. A 15-30 holddal rendelkező helyi lakosok soha nem ittak a boltban, nem tartották magukhoz méltónak, hiszen otthon volt boruk, elitélendőnek tartották, ha valaki más boráért fizetett. A kocsmába is csak ritkán, csoportosan mentek el, ha valamilyen bált tartottak.²¹

A tanító is hosszú időt tölthetett a boltban egy-egy vásárlásnál, hiszen legtöbbször a vásárlásokban szerepel 1-1 pohár fröccs (*felemás*), bor vagy szóda is. Hogy milyen bort ihatott, nem tudni, de feltehetőleg Fabó Mihály saját termelésű borát fogyasztotta. A listákban általában csak *borként* nevezik meg, néha feltüntetik,

¹⁸ Ld. az 1935-ös év februárjának és márciusának első bejegyzését, valamint a március 22-ei és 27-ei bejegyzést.

¹⁹ Ld. 1935. március 4. és 22.

²⁰ A narancs kilogrammonkénti ára 86 fillér volt, jóval drágább, mint más élelmiszerfélék, egy doboz szardínia pedig 68 fillérbe került, ami két kg-nak felelt meg a legdrágább kenyérből.

²¹ Saját gyűjtés, Fabó Tiborné szül. Varga Ilona közlése, Dunaújváros, 2009.

hogy *fehér* vagy *vörös*, de sokszor szerepel az *asztali bor* megnevezés is. Egy alkalommal az akkor vásárolt bor származási helye is megnevezésre kerül: 1935. január 15-én a tanító egy liter *virághegyi fehér bort* vásárolt. Ezen kívül azonban semmit nem tudunk meg a vásárolt bor fajtájára vagy származási helyére vonatkozólag. Igen érdekes az 1935. november 20-án kelt bejegyzés. Ezen a napon a tanító *háromszor két deci bort* fogyasztott el bizonyos *Csajka bácsival*. Hogy az ivópartner neve miért kerülhetett feljegyzésre, pontosan nem tudni, azonban valószínűleg azért, hogy a tanító, ha akarja, behajthassa az „ivócimbora” tartozását.

A bor és a fröccs mellett a tanító gyakorta fogyasztott a boltban *rumot*, néhányszor *császárkörtét*,²² valamint egy alkalommal fél deci *törkölyt* is. Ezen kívül vásárolt egy üveg *konyakot* is márciusban, valószínűleg ajándékba.

A bevásárlási-könyvből a tanító által megvásárolt *dohány- és cigarettafélék* sorából is igen sok tanulságot levonhatunk. Ifj. Fabó Mihály 1928-ban nyerte el a dohányárusítás jogát,²³ valószínűleg egyedüliként a faluban, így dohányt és cigarettát csak az ő boltjában lehetett kapni egészen az 1950-es évekig, amikor dohányáruda nyílt a településen. A dohányvásárlás gyakoriságából és mennyiségéből az derül ki, hogy a tanító elsősorban a pipát (*csibakot* vagy *csibukot*) részesítette előnyben, amelybe többnyire egy *közép töröknek* nevezett dohányfélét vásárolt rendszeresen, melynek csomagja 44 fillérbe került. Ennél egy jóval olcsóbb fajta is létezett, melyet *törmelékként* neveztek még és csomagja 20 fillérbe került.²⁴ Ezen kívül egy-egy alkalommal vásárolt 1-1 doboz *Modiano*-t is.²⁵ A tanító azonban nem csak pipát és sodort cigarettát szívott, hanem már előre elkészített cigarettát is. A *Király* cigaretta volt elsősorban amit gyakrabban, a *Hercegovina* pedig amit ritkábban (valószínűleg az előbbi hiánya esetén) vásárolt. Ezekből tíz, húsz vagy harminc darabot egyszerre. A *Király* cigarettából tíz darab 35 fillérbe, a *Hercegovinából* pedig 30 fillérbe került.

Ifj. Fabó Mihály boltjában nem csak dohányt és cigarettát lehetett kapni, hanem a dohányzáshoz szükséges más eszközöket is. Így a *csibakot* és a *Modiano*-hoz szükséges *hüvelyt* is itt vásárolta meg a tanító, de itt vett *gyufát* is, ami természetesen nem csak a dohányzás céljait szolgálta.

A dohányzás egyébként a falu lakosai szemében pazarlásnak számított, azonban ennek ellenére nagyon sok férfi dohányzott ebben az időszakban.²⁶

ÖSSZEGZÉS

A falusi szatócsboltok alaposabb megismerése, amint az alábbi tanulmány is sejteti, jelentős adalékokkal szolgálhat a magyar parasztság 20. század eleji életmódjának feltárásához. A tény, hogy a most felgyűjthető, az adatközlők emlékezetében még élő tudás legfeljebb már csak az 1930-as évekig nyúlik vissza, szükségessé teszi, hogy más jellegű forrásokat is bevonjunk a vizsgálatba. A dolgozat alapjául szolgáló bevásárlási-könyv is egyikét képezi ezeknek a forrásoknak. A kisapostagi eset azonban minden bizonnyal nem egyedi, rengeteg ilyen vagy hasonló jellegű dokumentum lel-

²² Ezekből a szokásos mennyiség 1-1 deci volt

²³ Szabó én. 145.

²⁴ ld. az 1934-es év decemberének első bejegyzését.

²⁵ szivarka-dohány

²⁶ Saját gyűjtés, Fabó Tiborné szül Varga Ilona közlése, Dunaújváros, 2009.

hető fel a levéltárakban, családi gyűjteményekben, melyek azonban eddig feltáratlanok, holott igen fontos információkat hordoznak. A főzés-sütés, szabás-varrás és más háztartási és gazdasági munkák során használt, eddig maguktól értetődő, alapanyagok és eszközök (melyek a házi termelés és előállítás, valamint a piaci beszerzés keretein kívül esnek) származási helyére valamint a háztartásba, gazdaságba való bekerülésére vonatkozó információk csak a falusi boltok ismeretében értelmezhetők. Bár jelen tanulmány ennek a megismerésnek csak kis szeletét öleli fel, mégis láthatjuk, hogy egy-egy ilyen könyvecske az információk sokaságát tárhatja elénk egy olyan korszakból, melyet a ma élő legidősebb generáció is csak gyermekként élt át.

IRODALOM

FÉL Edit – HOFER Tamás

1997 *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Balassi, Budapest.

PAPP József

1976 Egy falusi boltos elárverezett javai 1846-ból. *Múzeumi Kurír* II. 20. 84–87.

BÁRTH János

1984 Kereskedő és vendéglátó tevékenység, in: BÁRTH János szerk. *Kecel története és néprajza*. Kecel Nagyközség Tanácsa, Kecel, 285–295.

DANKÓ Imre

1983 Békés iparának és kereskedelmének néprajza, in: DANKÓ Imre szerk. *Békés város néprajza*. Békés Város Tanácsa, Békés, 543–570.

1985 A bárándi közlekedés és árucsere néprajza, in: BALASSA Iván szerk. *Báránd története és néprajza*. Új Élet Mgtsz, Báránd, 385–410.

KISS Mária

1976 Szombathely kereskedelme a 18–19. században, in: HORVÁTH Ferenc szerk. *Vas megye múltjából. Levéltári évkönyv I.*, Szombathely, 119–141.

SZARVAS Zsuzsa

2000 Kiskereskedők, in: SÁRKÁNY Mihály–SZILÁGYI Miklós szerk. *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 362–389.

RÉPÁSI Imre

1989 *Ipar és kereskedelem Putnokon a 19. század közepétől 1945-ig*. KLTE, Debrecen (sajtó alá rendezte: DANKÓ Imre)

SZABÓ Géza, F. főszerk.

é. n. *Fejér Vármegye és Székesfehérvár szabad királyi város általános ismertetője és cím-tára az 1931-32. évre I-II.* A Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete, Budapest.

SCHNEIDER Miklós – JUHÁSZ Viktor, Dr.

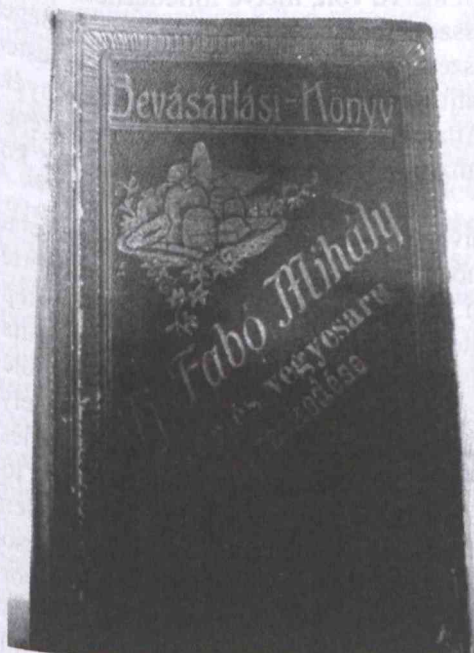
1937 *Magyar Városok és Vármegyék Monográfiája. Fejér Vármegye*. A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, Budapest.

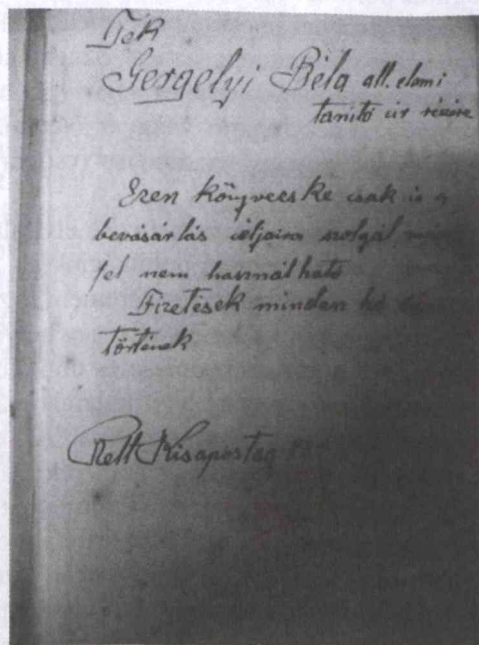
1. kép

Ifj. Fabó Mihály vegyeskereskedése az 1930-as évek végén
(Fabó Tiborné Varga Ilona tulajdona)

2. kép

Ifj. Fabó Mihály boltjának
bevásárlási könyve
(Fabó Tiborné szül. Varga Ilona tulajdona)

3. kép

A bevásárlási-könyv belső borítója
(Fabó Tiborné szül. Varga Ilona tulajdona)